

## Iz zapiskov

Septembrske glose. Občutek poraza boli, vendar je slepo čustvo le beg pred naporom, ki ti ga nalaga nujna spoznavanja. Kajti ali se ni utrjala skala, ki si zanjo že dolgo vedel, da visi nad prepadom? Ali nisi že davno z vso dušo podvomil v zdravje razmerij, ki jih je ustvarila vnanja, formalna zapadna demokracija?

Nekaj na svetu se je zrušilo, vsem iluzijam in željam navzlic, in dogodek je ostal v nas kakor skeleča rana, ki je ni mogoče ne zatajiti ne prevpiti. Na vse, ki so verjeli v človeka, je padla tema in v tej nepojmljivi noči tipaš po svoji osebni bolečini, prisluškuješ lastni krvi, zavreli v onemoglem srdu, podoživljaš znova in znova zaton včerajšnjih bogov in si osirotel in brez obrambe kakor otrok, ki je zašel. Misel se plazi po razvalinah, toda počasi dojema edino jasno in neutajljivo resnico: nenadzirani, neodgovorni individualizem kot mera človeških dejanj — pošast osebne sebičnosti, osebnega ugodja in osebne, izključno osebne sreče — ta individualizem je dokončno zaigral. Spustil je vajeti razvoja iz rok in zadela ga je usoda poraza. Ne na severu, drugod — na zapadu.

Govori so izpoved nazorov in misli, so manifestacija nekih obćih, narodnih, tudi za posameznika veljavnih teženj in vrh tega so ostro zrcalo, kjer se odraža notranjost tistega, ki govori. Ko sem prebiral Chamberlainov govor, se mi je zdelo, kot bi govornik z nekim posebnim namenom odpiral v njem vratca ravno svojemu osebnemu čustvovanju, kakor bi nalašč silil z njim v ospredje, da bi na tiste, ki so ga poslušali, bolj neposredno vplival, jih za nekaj pridobil. In pri tem sem se začudil. Zrcalo je kazalo njegovo notranjost — toda kakšen je bil ta obraz! Sicer je bila beseda polna, kakor v tišini zrelo pretehtana, bila je z umirjeno avtoriteto polagana v duše, toda kljub temu je bila le na videz nekam očetovsko prepričljiva. V resnici je bila siva in brezkrvna, v resnici se mi je zdela beseda človeka, ki je zastrl okna v dan življenja, ki je zaprl za seboj vrata v razvoj pa hoče imeti mehak, starčevski mir okrog sebe in v sebi. Ali je mogoče računati na vero množic, ne da jim užgeš v srcu višjo radost prepričanja in tisto trdno, neuklonljivo voljo, ki edina izpričuje pravega moža, pravi narod? In ki edina neti čast in ponos — občutka, brez katerih je hrbet zlomljen in oči ugasle? Ali je mogoče potegniti za seboj množice, ki jih reže vsakdanji dan v meso, če jim govoriš o življenju kakor o reki, ki teče tam za deveto goro in ki nam ni v bistvu prav nič mar? Mislil sem — mož se umika med štiri stene, obtežen s spoznanji kakor čebela, toda narod čuti, da je sonce vroče in da stoji v zenitu, tik nad njegovo glavo; da je dozorela na neslišni poti zgodovine ura, ko se mora odločiti za pot, da ga ne bo strah lastne sence, ko se izvije izpod njega, kažoča mu morda celo tja nazaj, odkoder je vzšla luč. Tako sem mislil in spoznal, da se moj račun ni v nečem skladal z resničnostjo. Ko pa so pričeli na Chamberlainov ukaz kopati po londonskih parkih jarke in zatočišča, sem razumel do kraja. To dejanje in prejšnja beseda — oboje je bilo račun. Trenutni vodja naroda ni trkal na duha, pač pa na korist. In kakor so bili njegovi strelski jarki sredi Londona do neke mere smešni, ni bil smešen uspeh. Komedija pred lastnim narodom je bila dobro preštudirana in zaigrana. Samo neki mož je to, da tragiko doumel do kraja, jo doživel in nato iz resnične notranje stiske ugotovil, da je edini, ki lahko z dvignjeno glavo gleda dogodkom v obraz. Pretresljiva izpoved Duffa Cooperja je bila edini žarek v tistih mračnih urah londonske odločitve, vsebine polno seme za bodočnost.

Z veliko strastjo sem v mladosti prebiral Balzacove romane. Vsega je bilo v njih, kar je moglo ogreti mlado domišljijo, velike ljubezni, velike strasti, trde usode junakov, drzna dejanja in mero človeškega skoraj presegajoča čustva — toda nekaj mi je pred vsem ostalo v srcu kakor svetel drag kamen, ki ga spočne zemlja v teminah svojega drobovja. Zavedal sem se tega že takrat, še jasneje pa v zrelejših letih — in to je bilo čustvo ponosa in sreče, da sem človek. Med tvorci zapadne kulture so bili nekateri obdarjeni s tisto pošastno močjo, ki ustvarja privide človeških usod v vse očiščujoči svetlobi nadzemske, radostne tragike. Življenje, ki gre mimo oči tvojega duha, te pretrese, a hkrati te razveseli, človeku si bližji, ljubiš ga, čeprav s krvavimi capami zločina odetega, kajti kakor vse zmagujoča harmonija ti prepeva v duši zavest: to je človek... mogočen, ponosen, neslutene vsebine poln element, na prsi zemlje prikovan, toda del stvarstva... več — ves svet, vse veličastje narave je zbito, zgneteno v eno samo silovito živo gmoto, v človeško srce.

Dobrih sto let po Balzacu je spregovoril Céline. Beseda tega pisatelja se mi zdi kakor prvi blisk nad mračnim obzorjem, prvi znanilec poloma. „Naše potovanje je popolnoma imaginarno... Vodi nas iz življenja v smrt. Ljudje, živali, mesta, stvari, vse je le utvara... izmišljena zgodba.“ Te besede je postavil Céline za moto svoji knjigi, *Voyage au bout de la nuit*. In človek v tej knjigi? Brez sonca, brez radosti, brez ljubezni, brez vroče strasti... gnilo, razpadajoče meso, življenje samo kakor narobe obrnjena, nesmiselna, plesniva suknja, zoprna in smešna hkrati. Privid o bolni živali, ki trga lastno drobovje, pošastna v zarji velike katastrofe svetovne vojne. In nad vsem žalosten smrad. Francija Céline, za katero je trdil, da je smetišče bolnih, ušivih, razkrajajočih se lopovov in brodolomilcev...

Kolikšen prepad med obema pisateljema, kakšna razlika!

Gotovo je, da Célinove perspektive niso edine veljavne in odločilne za življenje njegove domačije, toda ta umetniška izpoved ima nedvomno v neki neizprosni stvarnosti svoje osnove. In morda še največ tehta duh njegovega gledanja na svet. Kajti njegov milje in njegovi ljudje niso toliko zaključki nekega kritičnega vrednotenja, kakor pa manifestacija resničnosti, katere del se čuti tudi pisatelj sam. In ta resničnost izpričuje zlasti resnico: kjer je umrla ljubezen, umre tudi pogum.

Francosko časopisje se je po septembrskih dogodkih obširno razpisalo o vojaški nepripravljenosti francoskega naroda in govorniki so to na vse glas poudarjali. Ampak kdaj je Francija doslej oklevala, dvigniti se na strnjen odpor, kadar so usodne odločitve potrkale na njene dveri? In tudi če je bil tak odpor še tako tvegan! — Kljub vsem utemeljitvam, kljub vsem navajanim vzrokom se ne da ubraniti občutku, da so to pot odločali v veliki meri, če ne morda zlasti psihološki vzroki. Mož, oziroma sloj, ki je v težkih urah ravnal pota svoje zemlje, ni imel tistega poguma, ki temelji v časti in ponosu. Odločal in odločil je račun na trenutno korist.

Življenje naše pa je pač tako, da ne more biti nobenega sloja vodilna ideja vseh drugih vrednot slečeno življenjsko udobje, ne more biti zgolj materialni račun, ki se redi na prsih sovraštva. Taka ideja more biti le pomlajen, drzen, najvišjih žrtev sposoben sen o novi sreči, ne le v ozkem okviru nacionalnih interesov, pač pa interesov vsega človeštva. S simpatijo spremljamo borbo francoskega delovnega ljudstva, še z večjim zanimanjem ji bomo sledili poslej, kajti zdi se, da mu je padla v delež težka in odgovorna naloga — prerojenje Francije. Izvršilo jo bo, če bo svoj eksistenčni boj globoko zasidralo v zmagoviti etični misli,

v silovitem prividu novega sveta, ki bo poleg socialnega osvobojenja pomenil ljudem poroštvo duhovnega preroda. Velika francoska revolucija je s svojimi človečanskimi pravicami izrekla svojo vse prerajajočo Besedo. Današnji zapad še čaka na podobno postavo in vero.

Slovenski odgovor na izpremembe v tem letu je bil — seveda ne pri vseh — presenetljiv. Čez noč so vstali med nami preroki po izvršenih dejstvih, ki so tako značilni za notranje pasivno romanje po potih razvoja. „Saj smo vedeli, da bo moralo priti do tega! Saj smo naprej videli...“ Kdo si videl, ki si neveren in mlačen že od nekdaj in so ti kakršni koli nazori — če ne obetajo skope mrvice koristi — komaj več kakor blago v izložbenem oknu, ki si ga mimogrede kdaj ogledaš, onkraj steklene stene. Ali se je pa zrinil v ospredje tip kibica pri šahovski deski. Prišel je domov, se pogledal v zrcalo in se sam sebi dobrohotno nasmehnil: „Kako prav, da nisi verjell“ Tragičen poraz je vzbudil samo odklonitev vrednote.

V naš svet sta si na široko odprla vrata klavrna, vase zgrbljena apatija do vseh človeških zadev na zemlji in pa prilagodljivi račun na korist za vsako ceno. Vendar moramo dvigniti oči preko užaljenosti nad strtimi iluzijami, preko osamelosti in bojazni, preko tope potrnosti — saj se ni človeštvo še nikdar zrušilo v tako globoko temo, da bi mu ne zavel v srce vsaj rahel dih jutra. Naš delež je, iti za mislijo, za občečloveško vero, ki so jo užgali pogumnejši od današnjih rodov; verovati v resnice, ki so za nas in za druge dolžnost resničnega človeka; verovati in biti pripravljeni, tudi trpeti zanje. Kajti zgodovina ni polna skleda — je kri, zgodovina so muke, porazi in borba. Če smo vredni življenja, pišimo si tako zgodovino!

Ferdo Kozak.

---

Svoje naročnike in prijatelje revije obveščamo, da so izšli Albina Prepeluha spomini na zaključek svetovne vojne in nastanek Jugoslavije, ki jih je v letih 1934 do 1937 objavljial v Sodobnosti, v razširjeni knjižni obliki z naslovom: „Pripombe k naši prevratni dobi“.

H knjigi je napisal publicist Dušan Kermavner temeljito študijo o piscu in njegovi dobi. Izdala jo je Založba Univerzitetne tiskarne J. Blasnika nasl., cena vezanemu izvodu (562 strani) 140 din. To je prvo obsežno delo v slovenskem slovu, ki obravnava problem prevrata, tem bolj dragoceno, ker temelji na osebnem doživljanju dogodkov.